

PERSPEKTIVE IMPLEMENTACIJE
EVROPSKIH STANDARDA
U PRAVNI SISTEM SRBIJE

Knjiga 5
Zbornik radova

Priredio
Prof. dr Stevan Lilić

Beograd, 2015

**PERSPEKTIVE IMPLEMENTACIJE EVROPSKIH STANDARDARDA
U PRAVNI SISTEM SRBIJE – KNJIGA 5**

Priredivač

Prof. dr Stevan Lilić

Izdavač

Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
Centar za izdavaštvo i informisanje

Za izdavača

Prof. dr Sima Avramović, dekan

Urednik

Prof. dr Dragan M. Mitrović

Izdavanje zbornika pomoglo je
Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

© Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2015

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može biti reprodukovano, presnimavan ili prenošen bilo kojim sredstvom – elektronskim, mehaničkim, kopiranjem, snimanjem ili na bilo koji drugi način bez prethodne saglasnosti autora i izdavača.

www.ius.bg.ac.rs

CIP – Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

340.137(4-672EU:497.11)(082)

PERSPEKTIVE implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije : zbornik radova. Knj. 5 / priredio Stevan Lilić. – Beograd : Pravni fakultet, Centar za izdavaštvo i informisanje, 2016 (Beograd : Službeni glasnik). – 357 str. ; 24 cm. – (Biblioteka Zbornici)

Na spor. nasl. str.: Perspectives of Implementation of European Standards in the Serbian Legal System. – Tekst lat. i ćir. – Tiraž 150. – Str. 9–10: Predgovor / urednik ; Forward / editor. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Summaries.

ISBN 978-86-7630-600-8

1. Лилић, Стеван [уредник] [аутор додатног текста] а) Право – Хармонизација – Европска унија – Србија – Зборници

COBISS.SR-ID 222013964

O SRPSKOM PREVODU „PANDEKTA“ LUDVIGA ARNTSA (1890/1896.)

Apstrakt: Autor analizira žustru naučnu polemiku s kraja XIX veka povodom objavljivanja prvog srpskog prevoda kapitalnog udžbenika Ludviga Arntsa „Pandekte“. Oštra kritika kvaliteta ovog poduhvata došla je iz pera katoličkog teologa i profesora crkvenog prava u Zagrebu Luke Marjanovića, a odgovorio mu je autor prevoda, ugledni profesor Velike škole u Beogradu Dragiša Mijušković. Obe rasprave su se, nažalost, udaljile od prevodilačkih i terminoloških pitanja i uplovile u političko nadmetanje o tome čija je duhovna i kulturna baština dominantnija. To pokazuje koliko su jezičke razmirice oduvek bile samo povod za isticanje prividno dubokih civilizacijskih razlika između ova dva etnički bliska naroda. Autor zaključuje da se do danas nije ništa bitnije izmenilo i da se bliskost ovih naroda, ne samo jezička, može iskoristiti ili kao povod za međusobno zbližavanje ili kao casus belli za rat izazvan „narcizmom malih razlika“ (Frojd).

Ključne reči: Pandekta. Luka Marjanović. Dragiša Mijušković. Laza Kostić.

Posle oslobodilačkih ustanaka od turskog ropstva, nastupa period snažnog nacionalnog preporoda srpskog naroda, u kome je Srbija odlučujuću moralnu i duhovnu potporu nalazila u pravoslavnoj Rusiji i idejama panslovenskog ujedinjenja. Međutim, pod uticajem školovanih pravnika iz Austrije, u normativnoj sferi postepeno se priklanjala moćnom Austrijskom carstvu i njenom građanskom zakoniku. Pošto i on sam počiva na rimskoj pravnoj tradiciji, to je njeno poznavanje bilo od presudnog značaja za primenu Srpskog građanskog zakonika iz 1844. godine.¹ Otuda se među pravnicima neretko na-

* Profesor dr Žika Bujuklić je redovni profesor Pravnog fakulteta u Beogradu. Rad je rezultat istraživanja u okviru projekta *Perspektive implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije* (179059), koji podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

1 Danilović J., *Srpski građanski zakonik i rimsko pravo*, u: Sto pedeset godina od donošenja Srpskog građanskog zakonika, SANU, knj. 18 (Odeljenje društvenih nauka),

ilazilo na preispitivanje „da li je dobro da pravni život kulturnih naroda i dalje počiva na rimskim temeljima, i da ti ljudi u pravnoj terminologiji nisu sposobni da potpuno stanu na svoje noge, da se oslobode i odbace prevaziđeno pravo koje je staro već hiljadu godina“.² Takvo shvatanje se donekle približava učenju Nemačke istorijskopravne škole koja ističe *Volksgeist*, specifičan „narodni duh“ koji je svojstven pojedinim narodima, za razliku od prirodnopravnog insistiranja na zajedničkim vrednostima ljudskog duha, uključujući i one koje leže u pravnoj sferi.³

Ipak, i pored snažne duhovne orijentacije Srbije ka pravoslavnom Istoku, na obrazovanje kadrova sa beogradskog Pravnog fakulteta odlučujući uticaj imala je zapadna naučna misao. To je postignuto kroz školovanje profesora putem državnih stipendija u inostranstvu, preko pojedinačnih susreta na stručnim skupovima, kao i kroz naučnu literaturu, prvobitno nabavljenu samostalno od strane pojedinih profesora, a kasnije i od strane same države. Biblioteka Pravnog fakulteta popunjavana je delima autora iz Nemačke, Austrije i Francuske, zemalja u kojima je većina srpskih profesora sticala svoje pravničko obrazovanje.⁴ Tokom ovog perioda Rimsko pravo je ojačalo kao samostalna pravna disciplina, pa se ubrzo pojavljuju i prvi srpski prevodi najznačajnijih knjiga iz te oblasti, koje su pisali velikani toga doba: Arnts, Salkovski, De Coulanges, Villems, Dernburg itd.⁵

Beograd, 1996, 49-65. Knežić-Popović, D, *Udeo izvornog rimskog prava u Srpskom građanskom zakoniku*. Sto pedeset godina od donošenja Srpskog građanskog zakonika, SANU, Beograd, 1996, 67-78.

- 2 Stanojević O., *O jednom zaboravljenom prevodu Justinijanovih Institucija*, Glasnik Pravnog fakulteta u Kragujevcu, 1980, 275 i dalje.
- 3 Pristalica prirodnopravnog učenja na Liceju bio je već Jovan Sterija Popović (prvi profesor tog predmeta), a Dimitrije Matić je posejao seme Hegelove filozofije delom *Načela umnog državnog prava* iz 1851., kao i spisom *Kratki pregled istoričnog razvitka načela prava, morala i države od najstarijih vremena do naših dana*, Glasnik Društva srpske slovesnosti, vol. III, 1851, 63-130. O tome: Lukić R., *Jovan Sterija Popović – profesor prirodnog prava na Liceju*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 1(1957), 1-14; Marković B., *Dimitrije Matić – lik jednog pravnika*, Beograd, 1977, 39-42; Simić M.D., *Filozofsko-pravna misao prof. Liceja Rajka Lešjanina*, u: Naučno nasleđe pravnog fakulteta u Beogradu 1841-1941, 1994, 80.
- 4 Mnogi od njih su imali i lične kontakte sa velikanima evropske pravne misli. Na to upućuju brojne lične posvete renomiranih svetskih autora, ispisane na primercima pojedinih knjiga poklonjenih beogradskim profesorima, koje se čuvaju u Biblioteci Pravnog fakulteta u Beogradu.
- 5 Arnts L., *Pandekte ili današnje rimsko pravo*, Beograd, 1890-1896, I-IV, s.1479 (prev. A. Đorđević i D.T. Mijušković), Salkovski K., *Institucije s istorijom Rimskog privatnog pra-*

Nesumnjivo da je najveći poduhvat bilo prevođenje i izdavanje četvoro-tomnih Arntsovih *Pandekta*. Izuzetan obim tog udžbenika (oko 1500 stranica) već sam po sebi govori o ozbiljnosti kojom se krajem XIX veka izučavalo rimsko pravo na Velikoj školi. Ludvig Arnts (*Carl Ludwig Arndts von Arnesberg*) je prvi put objavio ovo kapitalno delo 1852. godine i za njegovog života je izašlo čak devet izdanja. Posle njegove smrti (1878) naredna izdanja su dopunjavali i prilagođavali profesori bečkog univerziteta Pfaff i Hofmann, što je istaknuto i u podnaslovu srpskog prevoda iz 1890. godine. On se pojavio posle češke i italijanske verzije, što pokazuje koliko je ovaj udžbenik bio široko prihvaćen u evropskim naučnim krugovima. Srpski prevod sačinili su, na osnovu XIII izdanja, profesori Velike škole Andra Đorđević (prva knjiga) i Dragiša Mijušković (ostale tri), a poslednji tom je izašao 1896. godine: I - *Uvod i Opšti deo*, II - *Stvarno pravo*, III *Obligaciono i Založno pravo*, IV *-Porodično i Nasledno pravo*.

O lingvističkim problemima vezanim za ovaj prevod, mnogo podataka pruža nam jedna zanimljiva naučna polemika iz tog vremena. Oštra kritika došla je sa zagrebačkog Sveučilišta, u uglednom pravnom časopisu *Mjesečnik pravničkog društva u Zagrebu* (br. 2 i 3 iz 1897. god.): Marjanović L., *Prilog pravnoj terminologiji kod Srba i Hrvata, ujedno ocena srpskoga prevoda Arntsovih pandekata*. Na nju je hitro odgovorio glavni autor prevoda, i to na čak stotinjak stranica: Mijušković D.T., *Arntsove Pandekte u srpskom prevodu i njihov kritičar Dr. Luka Marjanović, profesor crkvenog prava u Zagrebu*, Beograd, 1897. godine.

Marjanović je doktorirao u Beču i predavao austrijsko građansko pravo, a potom kanonsko pravo katoličke crkve, i uz to bio dekan i zagrebački rektor. Međutim, iza brojnih primedbi oko preciznosti srpskog prevoda u odnosu na nemački tekst, Marjanović se ipak najviše zadržao na pitanju razlika između pravne terminologije kod Hrvata i Srba, što je i u samom podnaslovu istakao. Marjanović je već na početku svog teksta, i bez prethodnog navođenja argumenata, izrekao konačni sud: „u nas Hrvata se do sada bolje prevodilo, osobito kad ovaj srpski prevod prisposodobimo /uporedimo/ s našima iz novijeg vremena“ i pritom navodi kao uzor Baronove i Serafinijeve *Institucije rimskog*

va, Beograd, 1894, s.636 (prev. A. Đorđević i M. Đ. Milovanović), De Kulanž F., *Država Staroga veka*, Beograd, 1895, s.400 (prev. B. A. Prokić i Ž. M. Milosavljević), Vilems P., *Rimsko javno pravo*, Beograd, 1898, s.701 (prev. Ž. M. Milosavljević), Dernburg H., *Pandekte*, prvi tom, Zagreb, 1900, s.806 (prev. L. Kostić).

prava (u prevodu A. Trumbića i J. Smodlake, odnosno M. Šrepela). Marjanović dovodi u sumnju vrednost pravničke terminologije koju su koristili srpski profesori i na čak dvadesetak stranica navodi „alfabetički registar grijeha kojima prevod obiluje“ (s. 94). Tu je pobrojao stotine nemačkih termina sa uporednim srpskim prevodom, uz brojne znakove uzvika i upitnika kojima je Marjanović iskazivao svoje neslaganje sa ponuđenim rešenjima. Za njega je ovaj prevod „prepun neologizama ili kovanica, te nespretno i nesretno prevedenih reči“ (s. 92) pa otuda i sami prevodioci „treba da žale muku koju su pri ovome teškom poslu imali“ (s.160). On iskazuje sumnju da su autori prevoda poznavali doprinos Bogišićev na planu pravne terminologije, kao i dostignuća hrvatske pravne nauke, te da su „radili na svoju ruku“ (s. 88). Čak su i štamparske greške veliki greh prevodioca, jer su „dokaz neoprostive nepomnje / nebrige/ i površnosti“ (s. 91). Na retoričko pitanje da li se terminologija iz ovog prevoda slaže sa hrvatskim i može li se za nju izvući nekakva korist, Marjanović odlučno konstatuje: „u cijelosti moram negativno odgovoriti“ i zato ovaj prevod „treba *a limine* odbaciti“ (s. 92, 160).

Navedeni zaključci su bili pogotovo uvredljivi za glavnog prevodioca, profesora Mijuškovića, koji je obavio najveći deo posla.⁶ On je u njima prepoznao zlonamernu tezu (kako kaže „otrcanu pesmu“) o duhovnoj prevazi Hrvata nad Srbima, koja, po njemu, pre priliči sledbenicima šovinističke ideologije Starčevića i Franka, a ne profesoru univerziteta, i uz to još katoličkom teologu kome *sacramentum veritatis* mora biti svetinja (s. 5-6). Na samom kraju ove obimne analize autor egzaltirano zaključuje: „Dr. Marjanović spada u političkom pogledu u kolo onih ljudi koji Srbima poriču jeziki veru, koji gaze i spaljuju srpsku zastavu, koji prolivaju podlim načinom srpsku krv, u Sjeničku i drugim mestima, u želji da podignu onu Veliku Hrvatsku, za koju važe reči Vukove, da je to država bez naroda. U očima takvih ljudi ne pisati i ne izražavati se hrvatski znači učiniti smrtan greh“ (s. 98-99).

6 Andra Đorđević je zbog bavljenja politikom i odlaska na ministarski položaj bio primoran da odustane od daljeg prevodenja, pa čak i rada na Velikoj školi. Dragiša Mijušković je studirao istoriju prava u Minhenu, Parizu, Varšavi i Pragu (kod čuvenog profesora Zigelja), gde je i doktorirao. Na Pravnom fakultetu je postao prvi profesor Istorije slovenskih prava (1887-1903) i objavljivao radove iz srednjovekovne srpske istorije, od kojih se ističe: *O sistemu Dušanovog zakonika*, Srpski pregled, 4, 5, 6 (1895). Preveo je još Institucije Salkovskog (pod nadzorom Andre Đorđevića) i *Enciklopediju prava italijana Đudičea (Pasquale del Giudice)*. Up. Kandić Lj./Danilović J., *Istorija Pravnog fakulteta (1808-1905)*, Beograd, 1997, 331-332.

Međutim, pravi problem leži u tome zbog čega je kritičar srpskog prevoda došao do zaključka o superiornosti hrvatske pravne terminologije. U ovoj polemici kao da nanovo izranja ona ista argumentacija koja je potezana prilikom sastavljanja bečkog *Pravno-političkog terminološkog rečnika* iz 1853. godine.⁷ Iza Marjanovića kao da stoji sena Dimitrija Demetera, glavnog urednika tog rečnika, pogoto njegovog udela u hrvatskoj pravnoj terminologiji, dok Mijušković svoj oslonac nalazi u Vukovim jezičkim načelima, koja su u međuvremenu u Srbiji već pobedila. Poput oštarih Vukovih „utuka“ (odgovora) Hadžiću, Mijušković takođe replicira Marjanoviću odlučno i žestoko. Ponekad ta rasprava izlazi iz strogo naučne polemike i zadire čak u političke optužbe da zagrebački profesor staje u krug onih koji Srbima poriču i samo postojanje (s. 98). Ipak, na čitavih stotinu stranica on pedantno odgovara na svaki navod koji smatra netačnim, odbacuje ga i argumentovano to obrazlaže (za razliku od svog oponenta). Na kraju se poziva upravo na Bogišića i na njegov vremenom ublaženi stav o jezičkom čistunstvu u pravnoj terminologiji, pravdajući potrebu stvaranja novih izraza. Time je ujedno opovrgao tvrdju Marjanovića da ne poznaje naučni opus Bogišića, kao i mene kroz koje su tokom vremena i njegovi stavovi prolazili. Na primedbu da se koristio prevaziđenom pravnom terminologijom, on odgovara da „delo koje namenjeno *srpskim* čitaocima mora upotrebljavati te termine, makar bili i pre četrdeset godina“, jer se prevodilac mora „osloniti na *srpsku* zakonsku i sudsku terminologiju, na *srpski* književni jezik, pa makar koliko da je to sve neutvrđeno i u kolebanju“, i zatim zaključuje: „Nove termine valja kovati prema toj građi, ugledajući se na Bogišića i smatrati ih samo kao predloge, o kojima će tek život rešiti njihovu sudbinu“ (s. 93). Da bi pokazao koliko bi primena hrvatskih termina bila nerazumljiva domaćem čitaocu, on navodi dugačak spisak takvih naziva za najrazličitije pravne pojmove. Nije teško u njima prepoznati iste one koje je Demeter kao „ilirske“ (hrvatske) uneo u Bečki terminološki rečnik. Otuda, Mijušković osnovano zaključuje „da je život u pravnoj terminologiji stvorio između hrvatske i srpske pravne književnosti duboku razliku. To se može žaliti, tome se može postepenim i smišljenim radom leka tražiti,

7 *Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Oesterreichs. Von der Commission für slawische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-kroatische, serbische und slowenische Separat- Ausgabe. Wien, 1853. Aus der kaiserlich-königlichen Hofund Staatsdruckerei.* O tome Bujuklić Ž., *Formiranje pravne terminologije kod Srba u XIX veku*, Perspektive implementacije evropskih standarda u pravni istem Srbije, knj. II, Beograd, 2012, 146-169.

ali se to ne može poreći i izbrisati sa ovoga sveta naturanjem jedne ili druge terminologije“ (s. 99). Kao primer pohvale sopstvenom prevodu, Mijušković navodi prikaz bugarskog profesora Rimskog prava na Velikoj školi u Sofiji (Dančov), koji predlaže da se „zbog bliskosti srpskog i bugarskog jezika, prevod može preporučiti i našim slušaocima“ (s. 100). Teško je proceniti da li je ova pozitivna kritika plod samo objektivne naučne ocene, ili je na nju uticala i duhovna bliskost dvojice pravoslavnih kolega. Ne treba zaboraviti ni da je iste godine kada je objavljena ova pohvala u bugarskom pravnom časopisu (1897), kralj Aleksandar Obrenović posetio Sofiju i sa knezom Ferdinandom sklopio politički sporazum o zajedničkom delovanju u Otomanskom carstvu (tzv. srpsko-bugarska „ugodba“), a ubrzo je zaključen i trgovinski sporazum između ove dve zemlje.⁸

U svakom slučaju, sa ove istorijske distance, pomenutom prevodilačkom poduhvatu mora se izreći velika pohvala. Ne samo zbog pozamašnog obima, nego i zbog značajne funkcije ovakvih dela u tadašnjoj Srbiji. O tom aspektu Mijušković iscpno govori u svom Predgovoru, gde ističe da Arnts u svojim Pandektama izlaže pravo koje je obrađeno u austriskom, pa i našem građanskom zakoniku. Drugo, on ukazuje da na polju udžbenika mora u tadašnjoj Srbiji još zadugo preovlađivati strana literatura, koja prevodenjem postaje dostupna znatno većem broju korisnika. To važi za sve naučne oblasti, jer se u njima tako lakše unose najsavremenija dostignuća drugih naroda, a na polju prava, Mijušković smatra da je ta novina filozofija pozitivnog prava Jeringa i Džona Ostina (John Austin, *La philosophie du droit positif*, Paris, 1894). Kroz stadijum planskog prevodenja najvažnijih naučnih dela prošla je i ruska, a pogotovo mađarska stručna literatura, i to, kako Mijušković naglašava, pod okriljem posebnog odeljenja njihove Akademije nauka. Iz te početne faze, potom je lakše osposobiti kadrove koji će krenuti ka stvaraju originalnih dela na svom jeziku. Taj viši nivo postiže se utoliko lakše, ako se već samim prevodenjem uspostavi odgovarajuća naučna terminologija (s. IV-VI).

U svom *Predgovoru* Mijušković navodi desetak primera nekih svojih kovanica, za koje uzor nalazi u Vukovom *Rječniku* (1852) ili Daničićevom *Rječniku iz književnih starina srpskih* (1863). On sam kaže da su to samo predlozi „o čijem će opstanku rešiti život“, ali se mnogi od njih nisu održali, niti se danas koriste (npr. *fideicommissum* – zakletvina, *societas* – ugovor skupštinstva, *hypotheca* – podava, *legatum* – narećenje, *emphyteusis* – zirat

8 Jovanović S., *Vlada Aleksandra Obrenovića*, Beograd, tom III, Beograd, 1936, 357 i dalje.

itd.). S druge strane, među terminima koje je odlučno odbacivao kao strane srpskom jeziku (prisutne kod Demetera i njegovog kritičara Marjanovića), moguće je uočiti i izraze koji su ipak našli mesto u savremenoj pravnoj terminologiji kod Srba: uknjižba, dospela menica, dostavnica, dražba, opoziv oporuke, ostavina, ostavinska rasprava, plenidba, počinitelj, podnesak, pravni lek, punomoć, zatezna kamata itd.

U celini gledano, današnji čitalac Mijuškovićev prevod može pratiti sa lakoćom, jer je to jezik modernog doba, koji je zasnovan na narodnoj jezičkoj tradiciji (po uzoru na Vuka), uz stvaranje novih pravnih izraza na toj istoj osnovi (po uzoru na Bogišića). Tu nije našla mesto arhaična, slavjanoserpska i crkvenoslovenska leksika Božidara Petranovića, koju je ovaj uspeo da nametne u bečkom *Pravno-političkom terminološkom rečniku*⁹, suprotno želji i zalaganjima Vuka Karadžića. U neku ruku, sam ovaj prevod predstavlja određenu vrstu posthumnog omaža tom velikanu srpske lingvistike.¹⁰

Na kraju, korisno je istaći da je u oblasti prevodilaštva i jedan srpski pravnik obogatio hrvatsku romanističku literaturu. To je Laza Kostić, koji je preveo prvi tom („snop“) Dernburgovih *Pandekta* (Zagreb, 1900) i to na hrvatskoj jezičkoj varijanti. Malo se zna o razlozima zbog kojih je sastavio ovaj prevod za potrebe Zemaljske vlade u Zagrebu, na jeziku koji dosta odudara od onog koji je Laza Kostić, kao znameniti srpski pesnik i književnik, koristio u svojim delima. Kao osnivač i vođa političke organizacije Ujedinjena omladina srpska (nastale 1866. u Novom Sadu), on je promovisao ideju nacionalnog oslobođenja svoga naroda, a zbog antiaustrijskih istupanja bio i zatvaran. Pravo je završio i doktorirao na univerzitetu u Pešti, a potom se u Novom Sadu kraće vreme bavio advokaturom i bio predsednik suda.¹¹ Konkurisao je

9 Opširno o tome Bujuklić Ž., *op. cit.*, 150 i dalje.

10 Mijušković u Predgovoru (s. IV) navodi značajan podatak da je M. Đ. Milovanović preveo, pod njegovim nazorom, čuvenu *Istoriju rimsko-vizantijskog prava* od Ligentala (Zachariae von Ligenthal, *Geschichte des griechisch-römischen Rechts*) i da je tekst čak bio spremljen za štampu. Nažalost, ništa se ne zna o njegovoj daljoj sudbini. Takođe obaveštava čitaoca da je iz oblasti Istorije rimskog prava predložen prevod iz te oblasti Gvida Padeletija (*Storia del Diritto Romano*, Roma, 1878), ali sa nemačke verzije, koju je pripremio i obradio ugledni romanista toga doba Holcendorff (Holcendorff, *Encyclopädie der Rechtswissenschaft* i *Rechts-Lexicon*). Međutim, taj predlog nije prihvaćen.

11 Nedavno je objavljen prevod i komentar (S. Šarkić) njegove doktorske teze: Kostić L., *Theses e scientiis iuridicis et politicis (Teze iz pravnih i političkih nauka)*, Novi Sad, 2011. Za razliku od današnjih doktorata, disertacije onoga vremena nisu uvek bile

za profesora Rimskog prava na Velikoj školi u Beogradu, ali je odbijen. Najveći deo života posvetio je književnom radu, i tek je u poznijim godinama ostvario pomenuti prevod.¹²

Može se zaključiti da već ova dva prevoda pokazuju na kom nivou se nalazila srpska romanistika tokom XIX veka. U to doba, pod uticajem romantizma i ideja o nacionalnom preporodu, pred srpski narod se postavio ne samo imperativ nacionalnog oslobođenja, već i potreba uspostavljanja zvaničnog književnog jezika i pravopisa, bez koga nema osnovnog nacionalnog obeležja, a samim tim ni elementarnog obrazovanja, a kamoli pravničkog. U tom istorijskom evolutivnom sledu: jezik, nacija, država i pravo, jasno je da su lingvistička pitanja bila ne samo to, već su upravo ona smatrana kamenom temeljcem za uspostavljanje i drugih pomenutih atributa samosvojnosti jednog naroda. Kada se kroz tu prizmu posmatra zagrebačko-beogradska (odnosno: srpsko-hrvatska) polemika, onda mnoge stvari postaju jasnije. To nije samo sukob između jednog katoličkog teologa i uglednog profesora beogradske Velike škole, već dvojice intelektualaca koji pripadaju narodima sa različitim istorijskim iskustvom, pa čak i sa svešću da su vezani za različite civilizacijske krugove.

Kada se ovakav spor svede samo na lingvistički diskurs, to postaje još apsurdnije, jer tek sredinom XIX veka oba ova naroda idu ka uspostavljanju oficijelnih jezičkih matrica, odabranih iz mnoštva narečja kojima je Balkan

obimne monografije posvećene jednom određenom problemu, već tekstovi sa kratkim sentencama, tvrdnjama (doslovce „tezama“) koje tek treba usmeno odbraniti. Zato se za sticanje visokog naučnog znanja tražilo široko poznavanje različitih pravnih oblasti, koje su kandidati prethodno morali da polože kroz „tzv. „rigoroze“ (ispite strogošti, *examinibus rigorosis*). Otuda i Kostićev rad sadrži samo šest stranica, sa pedesetak teza napisanih na latinskom, i kako je to bilo uobičajeno, prvo je doktorat štampan, a potom branjen na Pravnom fakultetu u Pešti (1866). Svakako da su pojedine njegove teze morale biti šire raspravljane pred komisijom (tzv. „oponentima“), ali kako je tekla odbrana nije nam poznato. Posebno poglavlje bilo je posvećeno Rimskom pravu, i tu autor kratko nabroja neke od najvažnijih rimskih ustanova: *ius civile* i *ius gentium*, civilne i pretorske tužbe, državinu (*actio Publiciana*), prirodne obligacije, a iz naslednog prava *fideicommissum*. Up. Šarkić S., *Rimsko pravo u doktorskoj disertaciji Laze Kostića*, Antika, savremeni svet i recepcija antičke kulture, Beograd, 2012, 455-460.

- 12 Posle neostvarene romantične ljubavi, kojoj je posvetio jednu od najlepših pesama srpske ljubavne lirike (*Santa Maria della Salute*), on se povukao u manastir Krušedol i „u tišini i odricanju“ preveo ovaj znameniti udžbenik rimskog prava. Beleslijin D., *Biografija Laze Kostića*, predgovor u: *Theses e scientiis iuridicis et politicis (Teze iz pravnih i političkih nauka)*, Novi Sad, 2011, 99-108.

tada obilovao. Bečki književni dogovor iz 1850. godine je jedan od tih pokušaja da se iznađe rešenje koje će jezički objediniti narode sa tog tla, ali on nije ni tada, pa ni u najnovije vreme, nailazio na obostrano prihvatanje.¹³ Utoliko je interesantnije zapaziti da katolički teolog školovan u Beču, uz to zagrebački profesor, dekan i rektor Univerziteta, već apriori zauzima stav superiornosti, arogantan odnos prema svom srpskom kolegi i bez uvijanja mu docira nepoznavanje, ne samo nemačkog jezika (mada se i on školovao u Minhenu), već i onoga koji predstavlja tadašnji standard srpskog govora blizak Vukovoj reformi. Nažalost, i ovoga puta se pokazalo koliko su jezičke razmirice samo povod za isticanje prividno dubokih civilizacijskih razlika između ova dva etnički bliska naroda.

Otuda treba istaći činjenicu da zagrebačkom profesoru nije bila smetnja ćirilčno pismo na kome je objavljen obimni srpski prevod Arntsovih *Pandekta* (pa i odgovor na njegove napade), kao što ni Lazi Kostiću nije bila nepremostiva prepreka da Dernburgova *Pandekta* prevede na jezik koji je blizak hrvatskoj čitalačkoj publici.¹⁴ Moguće da su ove činjenice samo još jedan dokaz kako se bliskost ovih naroda, ne samo jezička, može iskoristiti ili kao povod za međusobno zbližavanje ili kao *casus belli* za rat izazvan „narcizmom malih razlika“ (Frojd).¹⁵

-
- 13 Bečki dogovor tumači se kao srpsko filološko nasilje nad hrvatskim jezikom i nacionalnim identitetom toga naroda. Babić S., *Hrvatski jezik u političkom vrtlogu*, Zagreb, 1990; Kačić M. (uz Šarić Lj.), *Hrvatski i srpski. Zablude i krivotvorine*. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1995, 120-133. S druge strane, i među srpskim istoričarima se ovaj dogovor tumači kao obmana, ali od strane hrvatskih učesnika. Žutić N., *Srbi rimokatolici, takozvani Hrvati*, Beograd, 2006, 51. Up. Greenberg, M., *The Role of Language in the Creation of Identity: Myths in Linguistics among the Peoples of the Former Yugoslavia*, in: „Reinvention of Tradition“, University of Kansas, International Studies Seminar in April 1996. Up. Bujuklić Ž., *op. cit.*, 150 i dalje.
 - 14 Trebalo bi istražiti kako je uopšte došlo do toga da baš on preuzme taj zadatak, a pogotovo na kakvu reakciju je naišao njegov prevod u Zagrebu, gde je i objavljen. Pri tom, treba imati u vidu i njegove antiaustrijske političke stavove, kao i činjenicu da se celokupni književni opus ovog srpskog, izrazito nacionalno orijentisanog pesnika, zasnivao na drugačijem jezičkom standardu.
 - 15 Suvišno je podsećati da su i u novije vreme balkanski sukobi započinjali oko jezičkih i književnih pitanja, koji su potom prerastali u političke konflikte, a potom se izrodili u tragične vojne sukobe.

Prof. dr Žika Bujuklić*

ON THE SERBIAN TRANSLATION OF THE PANDECTA BY LUDWIG ARNDTS (1890-96)

Summary

The author analyzes the fierce scientific polemic of the late nineteenth century regarding the publication of the first Serbian translation of capital textbook „Pandekte” by Ludwig Arnts. Severe criticism on the quality of this undertaking was made by Luka Marjanović, the Catholic theologian and professor of Canon Law in Zagreb, to whom answered author of the translation Dragiša Mijušković, prominent professor at the Great School in Belgrade. Unfortunately, both debates went far away from translation and terminology questions and turned into political competition about whose spiritual and cultural inheritance was dominant. It shows how linguistic disputes have always been good reason for the emphasis of seemingly deep civilization differences between these two ethnically close nations. The author concludes that nothing has significantly changed till today and that the closeness of these nations, not only linguistic, can be used as a pretext for mutual rapprochement, or as a casus belli for a war provoked by „narcissism of small differences” (Freud).

Key words: Pandecta. Luka Marjanović. Dragiša Mijušković. Laza Kostić.

* Žika Bujuklić, PhD. Associate professor Faculty of Law University of Belgrade. This article is the result of research within the project *Perspectives of Implementation of European Standards in the Serbian Legal System* (179059), supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia. .